יתרו ב

א. כתב הרמב"ן בפירושו עה"ת[1] ד"עשרת הדברות חמשה בכבוד הבורא וחמשה לטובת האדם, כי כבד את אביך כבוד הא־ל כי לכבוד הבורא צוה לכבד האב המשתתף ביצירה[2] ונשאר חמשה לאדם בצרכו וטובתו". ומובן מדבריו, שכיבוד אב ואם הוא גם בכלל דברים שבין אדם למקום, שלכן מקומו בעשה"ד הוא בחמשת הדברות הראשונות שכולם ענינים שבין אדם למקום[3], לפי שזהו ("כבוד הא־ל") העיקר[4] משא"כ כבוד האב והאם.

ובחינוך בשרשי המצוה דכיבוד אב ואם[5] כ' "שראוי לו לאדם שיכיר ויגמול חסד למי שעשה עמו טובה ולא יהי' נבל ומתנכר וכפוי טובה שזו מדה רעה ומאוסה בתכלית לפני אלקים ואנשים, ושיתן אל לבו כי האב והאם הם סיבת היותו בעולם ועל כן באמת ראוי לו לעשות להם כל כבוד וכל תועלת שיוכל כי הם הביאוהו לעולם, גם יגעו בו כמה יגיעות בקטנותו, וכשיקבל זאת המדה בנפשו יעלה ממנה להכיר טובת הא־ל ברוך הוא שהוא סיבתו וסיבת כל אבותיו עד אדה"ר ושהוציאו לאויר העולם וסיפק צרכו כל ימיו והעמידו על מתכונתו ושלימות אבריו, ונתן בו נפש יודעת ומושכלת שלולי הנפש שחננו הא־ל יהי' כסוס כפרד אין הבין, ויערוך במחשבתו כמה וכמה ראוי לו להזהר בעבודתו ית"ש[6].

ולהעיר שלפי דברי החינוך מבואר (רק) שיש שייכות בין כיבוד או"א ל־כבוד הא־ל[7], כי ע"י קביעת הכרת הטובה של אביו שהולידו, יעלה ממנה להכיר טובות הא־ל ברוך הוא[8]; אבל

---

1) פרשתנו כ, יג.

2) וכ"כ בפסוק שלפנ"ז (יב), נעתק בהערה 4. ובראב"ע שבהערה הבאה.

3) ועד"ז הוא בראב"ע פרשתנו (כ, א) בהקדמה לעשרת הדברות: בדבור החמישי כתוב השם כי האבות משתפים עמו ביצירתו ואם לא יכבדם כאילו אינו מכבד השם (ואולי דברי הרמב"ן כאן הוא מ־דברי הראב"ע הנ"ל שם). ובכמה מקומות דחמשת הדברות הראשונות הן בין אדם למקום — ראה אברבנאל שם בסופו. של"ה במס' שבועות (קצ, ריש ע"ב). ועוד.

4) צע"ק ממ"ש בפסוק שלפנ"ז "הנה השלים כל מה שאנו חייבין בדברי הבורא בעצמו ובכבודו וחזר לצוות אותנו בעניני הנבראים והתחיל מן האב שהוא לתולדותיו כענין בורא משתתף ביצירה כי השם אבינו הראשון והמוליד אבינו האחרון ולכן אמר במשנה תורה (ראה ואתחנן ה, טז) כאשר צויתיך בכבודו כן אנכי מצוך בכבוד המשתתף עמי ביצירתך". ולהעיר מאברבנאל כאן (ד"ה כבד בתחלתו): וכבר יראה ממנו שהוא מהדברים שבין אדם לחבירו וכן הוא דעת הרמב"ן כי הוא בכבוד ההורים שהם היותר אהובים מכל שאר החברים. וראה לקמן סעיף ה'ו.

5) מצוה לג. וראה גם כלי יקר פרשתנו עה"פ (כ, יב).

6) ראה גם תוס' (הדר זקנים) עה"פ.

7) וראה אברבנאל באופן אחר: יסוד המצוה הזאת הוא כדי שתהי' קבלת ההורים חשובה בעיני האדם ויאמין בה ויסמוך עלי' כו' ולהיות כח הדבור הזה להאמין בקבלת הראשונים שהוא עיקר כולל בתורה ולא יצוייר מציאותו בלתו לכן הי' הדבור הזה מכלל הדבורים ההי' האלקיים אשר בלוח האחד, ולא הי' מהדבורים האנושיים שהיו בלוח השני.

8) ולהעיר שהאב יכול למחול על כבודו (קידושין לב, א). ובשו"ת הרשב"א ח"א סי"ח דזה שהאב שמחל על כבודו כבודו מחול הוא הטעם שאין

מלשון הרמב"ן אולי משמע, שכיבוד אב עצמו הוא בעיקר כבוד הקב"ה, "כי לכבוד הבורא צוה לכבד האב המשתתף ביצירה", שמטעם זה מצות כיבוד אב ואם בעיקרה אינה מה"חמשה לאדם"[9] אלא מחמשת הדברות הראשונות המדברים "בכבוד הבורא"[10].

ב. ויש לומר הביאור בזה:

בחינוך שם הלשון ש"האב והאם הם סיבת היותו בעולם . . גם יגעו בו כמה יגיעות בקטנותו", ובראב"ע[11] "הבן לא יצא לעולם רק על יד אבותיו והם גמלוהו וטפחוהו ורבוהו והשקוהו והאכילוהו והלבישוהו". אבל ברמב"ן מדייק שהאב "משתתף ביצירתו", ותו לא. ובפשטות מקורו ממרז"ל[12] "ג' שותפין הן באדם כו' בזמן שאדם מכבד את אביו ואת אמו אמר הקב"ה מעלה אני עליהם כאילו דרתי ביניהם וכבדוני"[13].

ויש לומר, דזה שהענין דכיבוד אב ואם הוא גופא "כבוד הא-ל" הוא רק מפני ש"משתתף (עם הקב"ה) ביצירתו". דזה שהורים עושים הכל בשביל הבן, "גמלוהו וטפחוהו כו'", אין זה בגדר "שותפות" להקב"ה, כי אע"פ שהאמת היא שהוא ית' "זן את העולם כולו", מ"מ, כיון שפעולות אלו הם דברים שבטבע, שהאדם עושה (כאילו) בכח עצמו, אין זה נק' "שותפות" עם מעשה הקב"ה; משא"כ יצירת הולד, שאין זה בכח האדם לבדו להביא את הולד לעולם אלא אך ורק בצירוף "שותפות" גלוי' דהקב"ה, ש"נותן[14] בו רוח ונשמה כו'"[15].

ואולי י"ל, דגם חלק האב והאם (הגוף) תלוי באופן גלוי בהקב"ה[16], וכידוע[17], שכח ההולדה שבנבראים אינו בהם מצד עצמם אלא הוא כח הא"ס והבלי-גבול של הקב"ה. כי נבראים מצ"ע הרי הם מצד גדרם במדה וגבול ואין שייך שיהי' בהם מצ"ע כח ההולדה שהוא כח בלי גבול, להוליד עד א"ס (וגם עצם ההולדה הוא ענין של חידוש, כעין יש מאין), ואינו אלא מצד כח הא"ס של הקב"ה שקבע בגוף האדם בכח המפליא לעשות. ועד"ז הוא בפשטות בבעלי חיים (וראה לקמן סעיף ה).

מברכין על כבוד או"א לפי שאפשר למיעקרא לעשה. וראה מנ"ח (מצוה לג) שחקר אי הוי מצות שבין אדם למקום או בין אדם לחבירו (ונפק"מ דאם הוי דין בין אדם לחבירו אין יוהכ"פ מכפר וצריך גם לרצות כו'). וראה רמב"ם פיהמ"ש פאה פ"א מ"א.

9) ראה חזקוני פרשתנו עה"פ בפי' השני: חמש דברות הראשונות העובר עליהם אינו רע רק לשמים לפיכך הזכיר שמו בכולם שהרי לשמו הם קבועות.

10) ולהעיר מהתחלת דברי הרמב"ן שם, ש-מבאר שגם ה"חמשה לאדם" שייכים לדברות הראשונות, שהטעם ד"לא תרצח" הוא דכיון ש"צוויתיך להודות שאני בורא את הכל בלב ובמעשה . . אם כן השמר פן תחבל מעשי ידי ותשפוך דם האדם אשר בראתי לכבודי ולהודות לי בכל אלה" (ועד"ז בשאר הדברות), הרי שעוד דברות קשורים עם כבוד ה', ומ"מ נקראים "חמשה לאדם". ואולי י"ל כי זהו רק שעל ידם נמנעת פגיעה גם בכבוד השם אבל בעיקרם הרי הם דברים שבין אדם לחבירו.

ולהעיר ממחז"ל בנוגע לעשו שהידר בכבוד אביו (תי"ע וישלח לב, יב. ב"ר פפ"ב, יד. דב"ר א, טו. זח"א קמו, ב. ועוד). — וראה לקמן סעיף ו ובהערות שם.

11) נסמן בהערה 3.

12) קידושין ל, סע"ב.

13) ראה תפארת ישראל להמהר"ל פל"ו ורפמ"א.

14) נדה לא, א.

15) וראה גם ב' הענינים בראב"ע שם, "החיוב הוא בשקול הדעת", ו"בעבור כי השם נפח בו נשמה על ידי האבות שתקנו הגוף צוה שיכבד אבותיו כי מי שיכבדם הוא מכבד את השם". ע"ש.

16) וראה אלשיך עה"ת פרשתנו עה"פ בסופו.

17) ראה לקו"ת שה"ש לט, ד ואילך. המשך שמח תשמח ע' 7 (סה"מ תרנ"ז ע' קעט) ואילך.

[ולהעיר[18] שיש כמה בני אדם (אנשים ונשים) שהם בריאים ושלמים בתכלית הבריאות, ועד שאין שום חסרון כלל באברי גופם, ומ"מ אינם מולידים, לפי שענין ההולדה אינו ענין טבעי לבד, אלא תלוי בהמשכת כח הא"ס להיות ההולדה, וכמ"ש[19] "זכר ונקבה ברא אותם ויברך אותם ואלקים ויאמר להם אלקים פרו ורבו גו'", דאף כשהם שלימים בטבע גופם שיוכלו להוליד, מ"מ צריכים הם לברכה שיהיו פרים ורבים, וברכה זו הוא כח הא"ס שנמשך באדם כדי שיוכל להוליד[20].

וכיון שכל ענין יצירת הולד לא יתכן אלא בשותפות גלוי' דהקב"ה, לכן, כאשר מכבדים את האב מצד ענין זה שהוא "משתתף ביצירתו", ה"ז גם "כבוד הא-ל".

וזוהי גם נקודת הביאור בדברי הרמב"ן דכיבוד אב ואם הוא "כבוד הא-ל", שמדבריו משמע (כנ"ל ס"א) שבעיקרו הוא ענין של "בין אדם למקום" (שלכן בא בחמשת הדברות הראשונות).

ג. ויובן יותר בהקדים דברי הגמ'[21]: "בשעה שאמר הקב"ה אנכי ולא יהי' לך אמרו אומות העולם לכבוד עצמו הוא דורש, כיון שאמר כבד את אביך ואת אמך חזרו והודו למאמרות הראשונות" (ובפרש"י "כ"ש שחייב אדם בכבודו שאף הוא שותף בבריאתו כאביו ואמו, וחייו ומותו מסורין בידו").

ובפי' דברי הגמ' כתב החיד"א[22] ע"פ מ"ש הרמב"ם ריש הל' עבודה זרה "בימי אנוש טעו בני האדם טעות גדולה ונבערה עצת חכמי אותו הדור . . וזו היתה טעותם אמרו הואיל והאלקים ברא כוכבים אלו וגלגלים להנהיג את העולם ונתנם במרום וחלק להם כבוד והם שמשים המשמשים לפניו ראויין הן לשבחם ולפארם ולחלוק להם כבוד כו' התחילו לבנות לכוכבים היכלות ולהקריב להן קרבנות כו' ולהשתחוות למולם וזוהי עיקר ע"ז" — ועד"ז בנדו"ד, ש"אוה"ע היו סוברים כמ"ש הרמב"ם דהשי"ת חלק כבוד לכוכבים וגלגלים ונתנם במרום וזה מעשה שעשה וממנו ילמדו לכבדם ולהשתחוות להם, ואח"כ ששמעו אנכי ולא יהי' לך אמרו לכבוד עצמו הוא דורש שנתקנא ח"ו ואין רוצה שיכבדו לשום א' ולא אתי דיבור ומבטל מעשה, וכששמעו כבד את אביך והשוה כבודם לכבודו כביכול, מינה ידעו דח"ו לא נתקנא דהרי ציוה לכבד או"א בתוקף הכבוד והשוה כבוד או"א לכבודו[23], ומוכרח דנתן למזלות וכוכבים וכו' במרום להאיר לעולם השפל אבל לא לעובדם ולהשתחוות להם וחזרו והודו למאמרות דייקא דאף שהוא דיבור אינו סותר המעשה ח"ו[24].

והנה ע"ד ביאור הנ"ל כתב גם אדמו"ר הצ"צ[25], ומוסיף שם ביאור טעם

---

18) ראה שמח תשמח שם. ד"ה ואתם הדבקים תרפ"ו (סה"מ תרפ"ו ע' רכו-ז) פ"ד.

19) בראשית א, כז-כח.

20) ולהעיר מהצומח. ובפרט "עץ פרי עושה פרי" העושה פרי "למינהו" (בראשית שם, יא-יב). וראה לקמן סעיף ה.

21) קידושין לא, א.

22) פתח עינים קידושין שם. וראה מפרשי הע"י שם.

23) קידושין ל, ב. וש"נ. ובתוד"ה כבד (שם לא, רע"א) מירושלמי "שהקפיד הקב"ה על כיבוד אב ואם יותר מכבודו".

24) וראה המקנה קידושין שם. פנים יפות פרשתנו ע"פ (הובא באוה"ת שבהערה הבאה).

25) אוה"ת פרשתנו (כרך ח) ע' ג'ג ואילך. ועד"ז בסה"מ תרנ"ח ע' קיח. וראה באו"א קצת או"ת

החילוק בין כל הכוכבים והמזלות וצבא השמים בכלל כו', שאין ראוי לחלוק להם כבוד[26] — אף שהם שמשים המשמשים לפניו ית' ונתנם במרום להנהיג את העולם — לאב ואם שנצטווינו לחלוק להם כבוד, ועד שנקראים שותפים ל־הקב"ה („ג' שותפים באדם כו'"):

כל הכוכבים כו' לא רק שאין להם שליטה וממשלה ח"ו מצד עצמם, אלא גם זה שעל ידם מנהיג הקב"ה את העולם ומשפיע לעולם, הרי אין להם שום בחי־רה כלל להשפיע או לא להשפיע, או להשפיע כך או כך, כי הקב"ה הוא לבדו המשפיע על ידם, כגרזן ביד החוצב בו[27] — ולכן אין ראוי לחלוק להם שום כבוד;

משא"כ או"א שנחשבים שותפים ל־הקב"ה בבריאת האדם, אף שבאמת גם חלקם הוא מהקב"ה שהוא המהוה ומחי' גם את האו"א (כי כמו הארץ שתוציא צמחה ע"י הכח שניתן לה מהקב"ה במ־אמר תדשא הארץ דשא[28], כן הוא הזרעת האדם ואשתו ע"י מאמר פרו ורבו) — עכ"ז נקראים שותפים להקב"ה בבריאת האדם, כי הם בעלי בחירה ובידם ל־הזדווג או לא להזדווג, ולכן חייבים בכבודם.

ד. ולהעיר, הרי ענין העבודה זרה דדור אנוש (שחשבו שהכוכבים כו' יש להם בחירה אם לפעול ולהשפיע בכחו של הקב"ה) אינו רק טעות בלבד, שטעו בהבנת הדברים וכו', אלא עצם סברא זו היא בסתירה לעיקרי האמונה, וכמ"ש ה־רמב"ם בי"ג עיקרים שלו[29]: „יסוד החמי־שי שהוא ית' הוא הראוי לעבדו ולגדלו ולהודיעו[30] גדולתו ולעשות מצוותיו וש־לא יעשו כזה למי שהוא תחתיו במציאות מן המלאכים והכוכבים והגלגלים וה־יסודות ומה שהורכב מהם לפי שכולם מוטבעים ועל פעולתם אין משפט ולא בחירה אלא לו לבדו הש"י וכן אין ראוי לעבדם כדי להיותם אמצעים לקרבם אליו אלא אליו בלבד יכוונו המחשבות ויניחו כל מה שזולתו וזהו היסוד ה־חמישי שהזהיר על עבודה זרה".

ומ"מ אין זו סתירה למ"ש הצ"צ ד־כיבוד או"א הוא לפי שהם בעלי בחירה, כי אין הפירוש בזה שלהיותם בעלי בחירה יש להם שליטה ח"ו בהנהגת העולם, ובידם להוליד או לא להוליד (וכן להטיב או להרע) שלא ברצון ה־קב"ה ח"ו, אלא הוא רק ע"ד „חמרא ל־מרי טיבותא לשקי"[31], דאף שה„שקי" אינו משפיע ונותן כלום משלו כ"א של „מרי" (בעל החמרא), וגם זה גופא ש־משקה החמרא הוא בשליחותו של בעל החמרא, מ"מ, כיון שאינו מוכרח בזה ומעשהו הוא בבחירתו החפשית, לכן מגיעה לו הכרת טובה עבור זה[32]. וכן בענייננו, דכיון שהם בחרו להיות שלוחי השם להוליד בן זה ולגדלו ולטפחו כו', לכן מגיע להם שכר וכבוד עבור בחירה זו.

ויש לעיין בדברי הרמב"ן הנ"ל שה־

להה"מ פרשתנו (לד, א בהוצאת קה"ת), ולקו"א סקכ"ג (בהוצאה הנ"ל).

26) בהבא לקמן ראה גם אוה"ת נח (כרך ג) תרנח, א ואילך. סה"מ מלוקט ח"א ע' נד ואילך. וש"נ.

27) ע"ד ל' הכתוב — ישעי' י, טו.

28) בראשית א, יא.

29) סנהדרין פרק חלק.

30) כ"ה לפנינו. ובתרגום קאפח „ולפרסם" (ו־שם כו"כ שינויים בל' הרמב"ם).

31) ב"ק צב, ב. וראה סהמ"צ להצ"צ מצות מילה (ו, א ואילך).

32) וראה לקו"ש ח"ז ע' 14 ובהערה 22.

ענין דכיבוד אב ואם הוא (לא הכרת טובה על בחירתם אלא) לפי שהאב „משתתף ביצירתו".

ה. והנה בענין כח ההולדה מבאר רבינו הזקן[33], דכיון שהוא כח של א"ס (וכנ"ל ס"ב), לכן ישנו רק בנשמות ולא במלאכים, כי רק בנשמות ישראל ישנה הארת א"ס ב"ה[34] (להיותן „חלק אלקה ממעל ממש"[35], ועד דישראל וקוב"ה כולא חד[36]), ולכן יש בהם כח הא"ס שב־הולדה, משא"כ במלאכים כו'. והא ד־מצינו כח ההולדה גם בשאר נבראים, ואפילו בבעלי חיים, היינו לפי „שניזונות מצומח שנצמח מהארץ"[37], שבארץ „יש ג"כ כח ההולדה" מצד כח הא"ס שבעפר הארץ (דנעוץ תחילתן בסופן דוקא[38]).

[ואולי יש לומר (בנוגע לכח המוליד שבאוה"ע), ע"פ המבואר במ"א[39] שיש כמה ענינים בגוף האדם שסיבתם היא כדי שיהי' בהתאם לנשמתם שהיא חלק אלקה ממעל ממש (כמו ציור הגוף שה־ראש למעלה, שזהו לפי ש„אדם אתם", ע"ש אדמה לעליון[40]), ואעפ"כ מצינו ענינים אלה גם בגופי אוה"ע שאין בהם נשמה קדושה, ומבואר בזה שזהו כדי שיהי' ענין הבחירה בישראל, כי ענין הבחירה יתכן רק בין שני דברים שווים, ולכן צ"ל השתוות בין גופי ישראל וגופי אוה"ע[41] שרק אז שייך ענין הבחירה בישראל דוקא. ועד"ז יש לומר גם לענין כח ההולדה שישנו באוה"ע].

ויש חילוק עיקרי בין כח ההולדה בישראל לכח זה בשאר נבראים:

בשאר נבראים שאין בהם נשמה קדו־שה, הרי כח ההולדה, שהוא כח א"ס שלמעלה מהבריאה, הוי דבר נוסף על עצם מציאותם, דאף שהקב"ה קבע כח זה בטבע גופם הרי זה ע"ד כח מקיף שלמעלה ממציאותם; משא"כ בישראל שמצד מעלת נשמתם יש בהם הארת א"ס, הרי כח זה הוא באופן שמתייחד עמהם, והוא חלק מעצם מציאותם.

ויש לומר, שזהו עומק כוונת הרמב"ן ד„כבד את אביך כבוד הא־ל כי לכבוד הבורא צוה לכבד האב המשתתף ב־יצירה", דיש לפרש כוונתו, כי יצירת הולד (ע"י כח ההולדה) הרי היא רק בכח הא"ס שבהורים, שנמצא בהם רק מפני שהקב"ה קבע כח של א"ס בטבע האדם, וא"כ אין זה כבוד האב והאם מצד עצמם[42], אלא רק כבוד הא־ל, כח הא"ס שבהם[43].

וזהו גם ההכרח שמצד ענין זה שב־כיבוד או"א, שהם משתתפים עם הקב"ה ביצירתו, ה"ז בעיקר מצוה שבין אדם למקום („כבוד הא־ל"), ולא הענין של בין אדם לחבירו: אם הכבוד המתחייב מיצירת הבן הוא למציאות האב והאם מצד עצמם, בגלל שהם בעלי בחירה

---

33) לקו"ת שה"ש שם. ביאוה"ז ה, ד ואילך.

34) ראה לקו"ת שם, דשרש נש"י מפנימיות החכמה, ואוא"ס מלובש בחכמה דוקא. וראה גם תניא פי"ח־י"ט.

35) תניא רפ"ב.

36) ראה זח"ג עג, א.

37) לקו"ת שם מ, א.

38) ראה אגה"ק סו"ס כ.

39) ד"ה נ"ח תרנ"ו.

40) של"ה כ, ב. ובכ"מ.

41) ראה תניא פמ"ט.

42) להעיר מזהר פרשתנו (צ, א. וכן זח"ג רעז, ב) כבד את אביך דא קוב"ה ואת אמך דא כנסת ישראל.

43) ועפ"ז מובן בפשיטות דברי רב יוסף (קידו־שין לא, ב, הובא בתפארת ישראל להמהר"ל שם) כי הוה שמע קל כרעא דאמי' אמר איקום מקמי שכינה דאתיא.

ובבחירתם ורצונם הביאו אותו לאויר העולם, הנה אז ה"ז בסתירה לאמונה אמיתית באחדות השם, שאין עוד שליטה מלבד הקב"ה בהנהגת הבריאה — אלא ענין הכבוד כאן הוא רק מצד כח הא"ס של הקב"ה שבא ונמשך באופן של א"ס ובל"ג בהולדה שע"י או"א. דכיון שכח הא"ס מאיר ומתייחד עמהם, לכן, שייך לומר, שהכיבוד שמכבדים את האב ואם (מצד כח הא"ס שבהם, שעל ידו נוצרו) הוא „כבוד הא־ל", גדר „בין אדם לי־מקום".

ו. ומכל הנ"ל נמצא, שבכבוד אב ואם יש שני גדרים וענינים[44]:

א) מצוה שכלית, והוא ענין שבין אדם לחבירו (אם מצד ענין של הכרת הטוב על כל מה שהשפיעו אביו ואמו אליו וגידולו וחינוכו, או גדר של פריעת חוב כדאיתא בירושלמי[45]),

ב) גדר של בין אדם למקום, דכיון שהאב „משתתף ביצירתו" הרי כיבוד או"א הוא „כבוד הא־ל".

ויש לומר, שזה גופא הטעם שב־עשה"ד נאמרה מצות כיבוד או"א ב־חמשת הדברות הראשונות שהם דברים שבין אדם למקום, כי עיקר החידוש דמצות כיבוד או"א הוא רק בישראל, והוא ענין זה שבכיבוד אב מפני שהוא „משתתף ביצירתו", משא"כ באוה"ע שייך רק הענין הא' דכיבוד[46] או"א[47] (מצוה שכלית בין אדם לחבירו[48]).

דאצל ב"נ, כיון שכח ההולדה שהוא כח הא"ס שלמעלה מהבריאה הוי דבר נוסף על עצם מציאותם, לכן, חלק ה־או"א ביצירת הולד וחלק הקב"ה הם כמו שני דברים נפרדים, ובמילא, הכיבוד שלהם מצד זה שהם בחרו להיות „שלו־חים" שעל ידם יוצר הקב"ה ולד זה — אינו פרט ב„כבוד הא־ל", וגם הוא רק גדר בין אדם לחבירו:

ורק בישראל שייך לומר, שהענין ד־כיבוד או"א מצד ענין זה שהם משתתפים ביצירתו הוא בעיקר גדר דבין אדם ל־מקום, כיון שכח הא"ס היוצר את הולד נמצא בהאב ואם גופא, וא"כ מה שמכבד אותם הוא הוא „כבוד הא־ל".

(משיחת ש"פ בראשית (התוועדות ב') תנש"א)

---

44) ראה לעיל הערה 8. וראה ס' חסידים סי' קנב ותקעג. ברית עולם להחיד"א שם. ובכ"מ.

45) פאה פ"א ה"א.

46) ראה לקו"ש ח"ה (ע' 5-154, 160 ואילך), ש־אף שכיבוד אב ואם אינו מכלל ז' מצות ב"נ (כדאי־תא בסנהדרין נו, ב. וראה קידושין לא, א. נזיר סא, א), ה"ז בכלל ישובו של עולם, ע"ש באורך.

47) ראה הקדמת ר"ן גאון לברכות (נדפסה בש"ס ווילנא שם): כל המצוות שהן תלויין בסברא ובאובנתא דלבא כבר הכל מתחייבים בהם מן היום אשר ברא אלקים אדם על הארץ עליו ועל זרעו אחריו לדורי דורים. ובהגהת רעק"א ליו"ד סרמ"א סעיף ט בשם פורת יוסף ש„בנימוסיהם" מקיימים כבוד או"א. וראה שו"ת בנימין זאב סי' קסט. ועוד.

48) וגם בזה מעלה בישראל, שאצלם גם קיום מצות כיבוד אב ואם כדבר שבין אדם לחבירו הוא מצד ציווי הקב"ה בתורתו (ככל מצוות דמשפטים) — ראה מדרש תלפיות בתחלתו. ערוך השולחן יו"ד סר"מ ס"ב וד'.